

Obywatele lokalni i kosmopolityczni. Tradycje i współczesność aktywności stowarzyszeniowej mieszkańców Górnego Śląska

Data opublikowania: 20.08.2015

Zrecenzował(a) dr Ryszard Skrzypiec   Redakcja naukowa mgr Andrzej Klimczuk

Celem recenzowanej pracy Zbigniewa Zagály zatytułowanej *Obywatele lokalni i kosmopolityczni* jest socjologiczny namysł nad – jak to Autor określa we wprowadzeniu – „górnos Śląskim społeczeństwem obywatelskim”. Jednak, wbrew dominującym tendencjom, raczej przez pryzmat tego, kto uczestniczy w tworzących je organizacjach pozarządowych i innych formach samoorganizacji, niż przez pryzmat samych podmiotów. Autor podejmuje zatem próbę odpowiedzi na pytania dotyczące zarówno przyczyn, uwarunkowań, przebiegu i współczesnego kształtu procesów stowarzyszeniowych na Górnym Śląsku, jak i osób „które współcześnie są członkami stowarzyszeń i innych mniej sformalizowanych grup” (s. 11). Większość opublikowanych w ostatnim dwudziestopięcioleciu w Polsce prac poświęconych społeczeństwu obywatelskiemu, trzeciemu sektorowi i organizacjom pozarządowym raczej pomija aspekt ich uczestników – członków, wolontariuszy, pracowników. A jeśli już, to koncentruje się na ich wymiarach stratyfikacyjnych (tj. wykształcenie, status ekonomiczny), motywacjach czy interesach popychających do zaangażowania się. W mniejszym stopniu podejmowano dotychczas problematykę orientacji ideowych działaczy sektora obywatelskiego w Polsce. Dlatego tak zorientowana praca poszerza zakres wiedzy na temat fenomenu, jakim jest samoorganizacja społeczna, manifestująca się aktywnym udziałem w życiu stowarzyszeniowym, choć w tym wypadku na wycinkowym, dość specyficznym, obszarze społeczno-kulturowym, jakim jest Górny Śląsk na początku XXI wieku. Książka wpisuje się zatem także w popularne w ostatnim czasie badania testujące aktywność społeczną poszczególnych regionów Polski.

Praca została napisana na podstawie dwóch typów źródeł. Problematykę społeczeństwa obywatelskiego i życia stowarzyszeniowego na Górnym Śląsku (tradycja i stan obecny) zreferowano w sposób wystarczający na podstawie bogatej literatury przedmiotu. Natomiast do testowania hipotez badawczych wykorzystano wyniki wielu badań socjologicznych, przede wszystkim autorskich, realizowanych zarówno technikami ilościowymi, jak i jakościowymi w latach 2007-2012. Te pierwsze – na reprezentatywnej próbie 1297 mieszkańców i 713 członków 102 organizacji pozarządowych zlokalizowanych w 6 gminach Górnego Śląska o różnym charakterze (3 miasta na prawach powiatu, 1 miasto powiatowe i 2 gminy wiejskie). Te drugie – z 48 liderami stowarzyszeń, przedstawicielami administracji rządowej i samorządowej oraz z dziennikarzami.

Z punktu widzenia celu pracy istotne znaczenie mają wprowadzone przez Zagagę dwa rozróżnienia: dychotomicznie zorientowanych dwóch kategorii obywateli (lokalnych i kosmopolitycznych) oraz stowarzyszeń (wspólnotowych i grantowych). Świadomie nawiązuje do znanych w socjologii podziałów, jak np. wyodrębnienie przez Stanisława Ossowskiego, orientacji na ojczyznę ideologiczną i prywatną [1]. Autor odwołuje się tu do założenia, że „członkowie stowarzyszeń wspólnotowych, w porównaniu z członkami stowarzyszeń grantowych, będą mieć silniejsze więzi ze społecznością lokalną, będą bardziej zainteresowani lokalnymi problemami i będą deklarować częstsze zaangażowanie w ich rozwiązanie, a ich działaniom towarzyszyć będą w większym zakresie motywacje wynikające ze zobowiązań wobec społeczności i poszukiwanie aprobaty jej członków. Z kolei członków stowarzyszeń grantowych, oprócz słabszych więzi ze społecznością lokalną oraz stosunkowo częstszego zainteresowania problemami ponadlokalnymi będą cechować motywacje działań wynikające z „abstrakcyjnych, ideologicznych zobowiązań” (s. 194). Te pierwsze, czyli stowarzyszenia wspólnotowe, to – według autora – podmioty koncentrujące się „na funkcjach afiliacyjnych i integracyjnych”, a podstawowe źródło ich zasobów finansowych stanowią składki członkowskie i samorządowe. Natomiast te drugie, czyli stowarzyszenia grantowe, to podmioty „zorientowane głównie na realizację funkcji ekspresyjnych”, zaś ich podstawowym źródłem są środki pochodzące z grantów i konkursów dotacyjnych (s. 133).

Autor poddaje weryfikacji 9 hipotez odnoszących się do związków pomiędzy zewnętrznymi i wewnętrznymi determinantami publicznej aktywności jednostek i ich zaangażowania w życie stowarzyszeniowe na Górnym Śląsku. Testowania hipotez dokonuje z perspektywy autorskiego modelu zasobów, rozumianych tu jako społeczno-kulturowe wyposażenia badanych jednostek. Wyróżnione zasoby stanowią w procesie wyjaśniania „wymierne ekwiwalenty przekonań i postaw jednostek” (s. 138). Taki zabieg pozwala podejmować próby wyjaśnienia różnic pomiędzy trzema wyodrębnionymi zbiorowościami: (1) członków stowarzyszeń typu wspólnotowego, (2) członków stowarzyszeń typu grantowego oraz (3) osób nieuczestniczących w życiu stowarzyszeniowym. Jednak tylko część sformułowanych przez autora hipotez (te odnoszące się do zróżnicowania na obywateli lokalnych i kosmopolitycznych) można uznać za oryginalne. Natomiast pozostałe (te odnoszące się do zróżnicowania „członkowie” i „nie członkowie” stowarzyszeń) można uznać za stały przedmiot zainteresowania także innych badaczy. Stąd też część ze sformułowanych w pracy wniosków wydaje się oczywista i jest zgodna z ugruntowaną już w badaniach o aktywności społecznej czy organizacjach pozarządowych wiedzą.

Co interesujące, w prezentowanym badaniu nie znalazły potwierdzenia niektóre tezy dotyczące podstawowego podziału analitycznego – chodzi tu o zróżnicowanie siły związku członków obu wyróżnionych typów stowarzyszeń ze społecznością lokalną i poziomem zaangażowania na jej rzecz. Taki wynik przeprowadzonego procesu badawczego może sugerować, że wprowadzony podział jest bądź nieistotny z punktu widzenia badanej problematyki, bądź zbyt uproszczony, zaś w rzeczywistości mamy do czynienia z „podmiotami hybrydowymi”, a ich członkowie legitymują się mieszаныmi cechami społeczno-ekonomicznymi [2]. Czy temu ograniczeniu mogłaby zaradzić pełniejsza charakterystyka badanych podmiotów? W „Aneksie C” autor omawianej książki charakteryzuje badany zbiór organizacji społecznych, jednak wyłącznie w oparciu o dane statystyczne odnoszące się do podstawowych aspektów, jak status formalny, czas powstania, liczba członków, personel, budżet i jego źródła, obszar i zasięg działania czy środowiska, z którymi się kontaktują. Wydaje się jednak, że do pełniejszego wyjaśnienia analizowanego fenomenu niezbędne jest pogłębienie tej charakterystyki o analizę

treści, form i skutków działań badanych organizacji (np. analiza organizacji o przeciwstawnych orientacjach ideologicznych, jak „pro choice” i „pro life”), typów relacji z innymi środowiskami (np. najbardziej powszechne relacje organizacji z samorządem terytorialnym mogą przybierać różnorodne formy: od zależności przez partnerstwo po konflikt). To jednak wymagałoby realizacji studiów przypadku, do czego zaprezentowana w tomie analiza statystyczna daje dobre podstawy.

Recenzowaną pracę można uznać za podsumowanie dorobku teoretycznego i badawczego autora z około ostatnich 10 lat. Na co zdają się wskazywać daty wykorzystanych w niej badań i przywołanych artykułów (obejmują zasadniczo okres od 2005 roku). Jest to podsumowanie interesujące i inspirujące poznawczo. Na uwagę zasługuje także język pracy, np. autor dość konsekwentnie posługuje się – rzadko dziś stosowanym – terminem „uczeni”.

Przypisy:

[1] Stanisław Ossowski, *O ojczyźnie i narodzie*, [w:] Stanisław Ossowski, *Dzieła*, t. III, PWN, Warszawa 1967.

[2] Od redaktora: określenie „organizacje/podmioty hybrydowe” odnosi się do podmiotów, które mieszają w sobie cechy działalności społeczeństwa obywatelskiego, podmiotów komercyjnych oraz publicznych. Niekiedy zwrot ten jest wykorzystywany jako synonim „przedsiębiorstw społecznych” (np. spółdzielni socjalnych). Zob. Taco Brandsen. "Hybridity/Hybridization", [w:] *International Encyclopedia of Civil Society*. Helmut K. Anheier, Stefan Toepler, Regina List (eds.), 839-842. New York: Springer, 2010.

Sposób cytowania:

Ryszard Skrzypiec: Recenzja: Zbigniew Zagała: Obywatele lokalni i kosmopolityczni. Tradycje i współczesność aktywności stowarzyszeniowej mieszkańców Górnego Śląska, 2014, w: <https://www.pol-int.org/pl/publikacje/obywatele-lokalni-i-kosmopolityczni-tradycje-i-wspolczesnosc#r3018>.

<https://www.pol-int.org/pl/publikacje/obywatele-lokalni-i-kosmopolityczni-tradycje-i-wspolczesnosc?j5Q6rewycZ5HtUDXTWpx7UZE=1&r=3018>